

2025, 14 (3), 1728-1753 | Araştırma Makalesi

Yerel Yönetim Birimi Olarak İl Özel İdareleri: Seçim Beyannameleri Üzerinden İçerik Analizi

Recep Kaya ¹

Öz

Türk idari yapısı, merkezden ve yerinden yönetim olmak üzere iki unsur üzerine şekillenmiştir. Merkezden yönetim başkent ve taşra teşkilatı olarak, yerinden yönetimler ise yer ve hizmet şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yer yönünden yerinden (Yerel) yönetimler, kamusal nitelikteki yerel ve müşterek ihtiyaçların temin edilerek bölgedeki halka ulaştırılmasından sorumlu, halka en yakın kamu kuruluşlarıdır. 1982 Anayasa'sına göre yerel yönetimler belediyeler, il özel idareleri ve köylerdir. Çalışmanın konusunu hizmet alanının genişliği ve fonksiyonel anlamda birçok kamusal hizmetin halka ulaştırılmasında önemli roller üstlenen il özel idareleri oluşturmaktadır. Türkiye'de 30 büyükşehir dışındaki illerde faaliyet gösteren il özel idareleri, yerel kamu hizmetlerini yürütmekte ve karar alma organları yerel seçimlerle belirlenmektedir. Siyasi partilerin seçim beyannamelerinde il özel idarelerine yönelik politika ve görüşlere yer vermesi, yerel yönetim anlayışı açısından önemlidir. Bu çalışmada yerel yönetim kavramı, il özel idarelerinin tarihçesi, görev ve yetkileri, teşkilat yapısı, karşılaştıkları sorun alanları ile 6360 sayılı Kanun'un il özel idareleri üzerine etkileri incelenmektedir. Ayrıca 2014, 2019 ve 2024 yerel seçimlerinde AK Parti, CHP, MHP ve HDP/DEM Partilerinin seçim beyannamelerinde il özel idarelerine dair söylem ve politikaları değerlendirilmektedir. Çalışma, partilerin beyannamelerinde il özel idarelerine belediyelere kıyasla ne kadar yer verdiklerini ve bu kurumlara yönelik görüş, öneri ve politika geliştirme çabalarını analiz etmektedir. Ayrıca il özel idarelerinin yerel yönetimdeki konumu ve seçim süreçlerinde siyasi partiler ile adaylar tarafından nasıl değerlendirildiği ortaya konmaktadır. Sonuç olarak literatür taramasıyla ilgili parti ve yıllarda içerik analizine dayalı olarak Türkiye'de zikredilen partilerin seçim beyannameleri incelendiğinde il özel idarelerinin siyasi partiler tarafından belediyeler gibi çokça dikkate alınmadığı ve seçimlerin kazanılmasına dayalı program ve politika yürütülmediği söylenebilir. Özellikle 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanunla alan bakımından sınırlandırılan il özel idarelerinin nüfus artışı dikkate alındığında önümüzdeki dönemde yasal değişiklik olmadıkça takdirde daha da alan, güç ve önem kaybedeceği ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: İl Özel İdareleri, Seçim, Seçim Beyannameleri, Siyasi Partiler, Yerel Yönetimler.

Kaya, R. (2025). Yerel Yönetim Birimi Olarak İl Özel İdareleri: Seçim Beyannameleri Üzerinden İçerik Analizi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 14(3), 1728-1753. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1609005>

Geliş Tarihi	28.12.2024
Kabul Tarihi	08.08.2025
Yayın Tarihi	30.09.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri MYO, İstatistik Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye, recep_kaya03@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9072-232X

Special Provincial Administrations as Local Government Units: Content Analysis on Election Declarations

Recep Kaya ¹

Abstract

The Turkish administrative structure is shaped by two main elements: centralized administration and decentralized administration. Centralized administration consists of the capital and provincial organizations, while decentralized administrations are divided into territorial and functional units. Territorial decentralized administrations (local governments) are public institutions closest to the people, responsible for meeting local and collective public needs and delivering services to the community. According to the 1982 Constitution, local governments comprise municipalities, special provincial administrations, and villages. This study focuses on special provincial administrations, which play a significant role in delivering numerous public services due to their broad scope of service provision and functional responsibilities. Special provincial administrations continue to operate in provinces outside the 30 metropolitan municipalities in Turkey, managing local public services, and their decision-making bodies are determined through local elections. The inclusion of policies and perspectives concerning special provincial administrations in political parties' election manifestos holds importance in the context of local governance understanding. This study examines the concept of local government, the historical development, duties and powers, organizational structure, challenges faced by special provincial administrations, and the effects of Law No. 6360 on these institutions. Additionally, the discourse and policies related to special provincial administrations in the election manifestos of the Justice and Development Party (AK Party), Republican People's Party (CHP), Nationalist Movement Party (MHP), and Peoples' Democratic Party (HDP)/Equality and Democracy Party (DEM) during the 2014, 2019, and 2024 local elections are analyzed. The study analyzes to what extent these parties have allocated space to special provincial administrations compared to municipalities in their manifestos, as well as their efforts in forming opinions, proposals, and policies regarding these institutions. Furthermore, the study reveals the position of special provincial administrations within the local governance system and how these institutions are regarded by political parties and candidates during election processes. As a result of the literature review and content analysis of relevant parties' election manifestos across different years in Turkey, it can be concluded that special provincial administrations have not been given as much attention as municipalities by political parties, nor have there been comprehensive programs and policies aimed at winning elections through these institutions. Considering the restrictions on the jurisdiction of special provincial administrations introduced by Law No. 6360 in 2012 and the ongoing population growth, it is argued that unless legal changes are enacted, these administrations are likely to lose further territory, authority, and significance in the coming period.

Keywords : Special Provincial Administrations, Election, Election Declarations, Political Parties, Local Governments.

Kaya, R. (2025). Special Provincial Administrations as Local Government Units: Content Analysis on Election Declarations. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 14(3), 1728-1753. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1609005>

Date of Submission	28.12.2024
Date of Acceptance	08.08.2025
Date of Publication	30.09.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Asst. Prof. Dr., Afyonkarahisar University of Health Sciences, Atatürk Vocational School of Health Services, Department of Statistics, Afyonkarahisar, Türkiye, recepkaya03@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9072-232X

Giriş

Yerel yönetimler, belirli bir bölgede yerel ve müşterek nitelikteki kamusal ihtiyaçları karşılayan ve yerel demokrasi kültürünün gelişimine katkı sağlayan kamu kurumlarıdır. Bu kuruluşların etkinliği, görev ve yetki dağılımıyla birlikte kamu tüzel kişiliğine sahip olmalarından da etkilenmektedir.

Tanzimat Dönemi'nde Fransa örnek alınarak kurulan yerel yönetimler, güçlü merkezi yapının gölgesinde gelişmiştir. Bu dönemin bürokratları yerel demokrasiyi ve idari özerkliği güçlendirmeye öncelik vermemişlerdir. Yapılan reformlarla idari yapı dönemin koşullarına uyarlanmak, mali açıdan yeterli kaynaklara ulaşmak ve istikrarlı hale gelmek istenmiştir. Ancak merkezi yönetim, personel ve kaynaklar üzerinde kontrolünü sürdürmüş, bu durum da yerel yönetimlerin özerkliğini sınırlamıştır (Ortaylı, 2012, s. 427-441).

Türkiye'de idari yapı merkezden ve yerinden yönetim esasına dayanmaktadır. Merkezden yönetim başkent ve taşra teşkilatlarını; yerinden yönetim ise yer (il özel idareleri, belediyeler, köyler) ve hizmet yönünden ayrılmaktadır. 1982 Anayasası'na göre yerel yönetimler yasayla kurulur ve belirlenen görev, yetki ve sorumluluklar çerçevesinde faaliyet gösterirler (Özkara ve Yaşar, 2019, s. 1933). Yerel yönetimler, halka en yakın idari birimler olarak, yerel ve müşterek ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir rol üstlenir.

Bu bağlamda, il özel idareleri hem geniş hizmet alanları hem de çok yönlü kamusal görevleri nedeniyle dikkat çeken bir yerel yönetim birimidir. 1860'lı yıllardan bu yana idari sistemde yer alan il özel idareleri, merkezi idarenin vesayet denetimi altında görev yapmış ve tarihsel süreç içinde çeşitli yasal düzenlemelere tabi olmuştur. 1864, 1913, 1987, 2005 ve 2012 yıllarında yapılan düzenlemeler bu kurumların yapısını ve görev alanlarını şekillendirmiştir. Özellikle 2012 tarihli 6360 sayılı kanun, büyükşehir olan illerde il özel idarelerinin kaldırılmasıyla önemli bir dönüşüm yaratmıştır.

İl özel idareleri, merkezi ve yerel idare arasında bir konumda yer almaları, kaynak yetersizliği, personel eksikliği, kamuoyunda yeterince tanınmamaları gibi çeşitli dezavantajlarla karşı karşıyadır. Türkiye'de belediyelere kıyasla daha az bilinen bu kurumlar, özellikle büyükşehir yasasındaki değişiklikler nedeniyle siyasi partiler tarafından da yeterince önemsenmemektedir. Bu bağlamda, siyasi partilerin yerel seçim beyannamelerinde il özel idarelerine nasıl yer verdikleri bu çalışmanın temel inceleme alanlarından biridir.

Bu çalışmada, il özel idarelerinin tarihsel gelişimi, yapısı, görevleri ve temel sorun alanları ele alınacak; ardından 2014–2024 yılları arasında siyasi partilerin yerel seçim beyannamelerinde bu kurumlara nasıl yaklaştıkları içerik analizi yoluyla değerlendirilecektir. Çalışma, hem mevcut literatüre hem de siyasi belgeler üzerinden yapılan değerlendirmelere dayanmaktadır.

Yerel seçim beyannameleri üzerinden il özel idarelerine dair siyasi partilerin tutumunu incelemesi açısından bu çalışma farklı bir yaklaşım sunmakta; ayrıca il özel idarelerinin siyasal belgelerdeki yeri üzerinden kurumsal değerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Araştırmanın Kavramları

1.1. Yerel Yönetim Kavramı

Yerel yönetimler, merkezi idarenin vesayeti altında, bulundukları bölgelerde halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla faaliyet gösteren kamu kurumlarıdır. Bu kurumlar, merkezin dışında örgütlenmiş yapılarıyla, halkın oylarıyla belirlenen yöneticiler eliyle yönetilmekte ve kamu hizmetlerini yerel ölçekte sunmaktadır.

Mekânsal olarak aynı bölgede yaşayan bireylerin, birlikte yaşama ve ortak sorunlara çözüm bulma süreci, yerel yönetimlerin temelini oluşturur. Bu bağlamda yerel toplulukları temsil eden yapılar tarihsel süreçte "komün", "site", "municipe" ve "polis" gibi adlarla anılmıştır (Keleş, 2000, s. 20). Bu birimler, hem yerel hem de kamusal hizmetleri üstlenmiş, zamanla devletin genel kamu yönetimi organizasyonu içinde yer almıştır.

1982 Anayasası'na göre yerel yönetimler belediyeler, il özel idareleri ve köylerden oluşur. Bu birimler, halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş, belirli yetkilere sahip kamu tüzel kişilikleridir. Kamu yönetimi ise bu birimlerin katkısıyla halkın mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılayan merkezi ve yerel düzeyde örgütlenmiş bir yapıdır (Urhan, 2008, s. 85).

Yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi incelendiğinde, 13. yüzyıl sonlarında merkezi idarenin bazı yetkilerini yerel birimlere devretmesiyle birlikte bu yapıların ortaya çıktığı görülmektedir. 16. yüzyılda ulus-devlet anlayışının güç kazanmasıyla merkezi idare, yerel birimler üzerinde baskı kurmuş, onları birer aracı kurum hâline dönüştürmüştür. Ancak Turgot ve Jeremy Bentham gibi düşünürlerin katkısıyla yerel yönetimlerin gelişimi hız kazanmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda yapılan reformlar sonucunda yerel yönetimler merkezi idarenin verdiği görevleri yerine getiren, kamusal hizmet sağlayan yapılar olarak şekillenmiştir (Ökmen ve Parlak, 2010, s. 25-26).

20. Yüzyılın başlarında yerel yönetimler hem mali kaynaklara hem de kurumsal özerkliğe sahip olmaya başlamış, halkın ihtiyaçlarını daha etkin karşılayabilen yapılar hâline gelmiştir. Günümüzde ise küreselleşme ve uluslararası gelişmelerin etkisiyle daha geniş bir hizmet alanına kavuşmuş, etki alanlarını artırmışlardır (Çiçek, 2014, s. 55).

Yerel yönetimlerin günümüz kamu yönetimi anlayışı içerisinde varlıklarını sürdürebilmeleri için bazı temel niteliklere sahip olmaları gerekir (Çataloluk, 2014, s. 871). Bu nitelikler şunlardır (Varcan vd., 2013, s. 9):

- ✓ Merkezi idareden bağımsız, ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip olmaları,
- ✓ İdari ve mali açıdan özerk bir yapıya sahip bulunmaları,
- ✓ Kendi mal varlıklarının ve bütçelerinin olması,
- ✓ Karar organlarının halk tarafından seçilmesi,
- ✓ Karar alma ve uygulama süreçlerinde hesap verebilirlik ilkesine uygun hareket etmeleri.

Dünya genelinde birçok ülkede yerel yönetimler, merkezi idarenin yereldeki uzantısı olarak görev yapmakta; ancak bu durum, onların tamamen merkezi idareden bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir. Türkiye'de de merkezi idarenin yerel yönetimler

üzerinde idari vesayet yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki sayesinde merkezi idare, yerel yönetimlerin kararlarını ve uygulamalarını denetleyebilmekte; gerekli durumlarda kararları onamama, iptal etme veya yürütmeyi durdurma yetkisini kullanabilmektedir (Caulfield, 2006, s. 275).

1.2. İl Özel İdareleri

1.2.1. İl Özel İdarelerinin Tarihsel Gelişimi

İl özel idarelerine ilişkin ilk düzenleme, 1864 tarihli "Tuna Vilayet Nizamnamesi" ile yapılmıştır. Bu düzenleme, Osmanlı Devleti'nde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçişi ifade etmekte ve merkeziyetçi yönetimi güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Günel, 1993, s. 7). Bu dönemde il özel idarelerine kamu tüzel kişiliği tanınmamış, nizamname daha çok merkezi yönetimin otoritesini pekiştirmeye yönelik hazırlanmıştır.

1870 tarihli "İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi", önceki düzenlemeyi yürürlükten kaldırmış; ancak yine vilayetlere tüzel kişilik vermemiştir. Bu düzenlemede, yerel birimlerin özerkliği yerine, daha çok danışma organları olarak işlev görmeleri benimsenmiştir (Aytaç, 1978, s. 107). Aynı yıl, vergi uyuşmazlıklarının çözümünde Vilayet Umumi Meclisine yetki verilmiştir.

1913 tarihli "İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkatı", il özel idarelerinin kamu tüzel kişiliğini kazanmasını sağlamıştır. Bu kanun, il özel idarelerinin gelir ve giderlerini düzenleyerek, bütçe yapma ve mülk edinme gibi haklarını tanımıştır. Kanunun ilk 74 maddesi genel hükümleri, 75 ve devamı ise doğrudan il özel idarelerine ilişkin düzenlemeleri içermektedir (Hakyemez, 1998, s. 170). 1876 Kanun-i Esasi'nin 110. maddesi de il yönetimlerinin yetki genişliği ve görev ayrılığı esasına dayandığını belirtmiştir (Çiftçinar, 2006, s. 123-124).

1929 yılında yapılan değişiklikler il yönetimlerine dair genel hükümleri kapsasa da, il özel idarelerine ilişkin esaslarda 1987'ye kadar bir değişiklik yapılmamıştır. İl özel idareleri seçimle belirlenen karar organlarına sahip, mali ve idari özerkliğe haiz tüzel kişilikler olmalarına rağmen, merkezi idareyle bütünleşik yapıları nedeniyle belediyeler kadar kamuoyunda karşılık bulamamıştır (Çoker, 1987, s. 13).

1913 tarihli geçici kanuna göre vilayetler hem devletin idari birimi hem de adem-i merkeziyetin bir aracıydı. Bu kanun, il özel idarelerine iktisat, tarım, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve imar gibi birçok alanda görev vermiştir (Çiftçinar, 2006, s. 124; Yalçındağ, 1977, s. 31).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında idari bütünlük sağlanmak istendiğinden, yerel yönetimlerin yetkileri sınırlandırılmıştır. Yetki ve görev alanlarının net olmaması uygulamada karmaşaya neden olmuş ve il özel idareleri, mali olanakları çerçevesinde hizmet üretmeye devam etmiştir. 1948 ve 1951'de hazırlanan kanun tasarıları Meclis'ten geçmemiş, 1971'deki bir başka tasarı da kabul edilmemiştir. Bu tasarılarla amaçlanan; il özel idarelerini işlevsel hâle getirmek ve sosyal kalkınma ile turizm gibi alanlara yönlendirmektir (Gözübüyük, 1969, s. 24-36).

1987 yılında yürürlüğe giren 3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 1913 tarihli düzenlemenin yerini almıştır. Bu yasa ile:

- ✓ İl özel idaresinin adı ve tanımı yeniden belirlenmiş,

- ✓ Bütçe işlemleri düzenlenmiş,
- ✓ İl genel meclisinin işleyişi İçişleri Bakanlığı yönetmeliğine bağlanmış,
- ✓ Vali, senelik programlar için teklif yetkisine sahip kılınmış,
- ✓ Görev alanları Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiştir.

Ancak bu hükümlerin bazıları Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Hakyemez, 1998, s. 173-174).

1921 Anayasası, illeri özerk ve tüzel kişilik sahibi birimler olarak tanımlamıştır. Ancak 1924 Anayasası daha merkezîyetçi bir anlayış benimseyerek illerin yerel özerkliğini zayıflatmıştır (Nalbant, 1997, s. 171). Bu dönemde il özel idarelerinin birçok yetkisi belediyelere ve bakanlıklara devredilmiş, kurumsal etkinlikleri azalmıştır (Bozlağan ve Demirkaya, 2008, s. 205–210).

1961 Anayasası yerel yönetimlere ilişkin daha net ifadeler içerse de, bazı görevler bölge müdürlüklerine aktarılmıştır. Bu süreçte il özel idarelerinin mali ve kurumsal kapasiteleri sınırlı kalmıştır (Kaya, 2011, s. 30). 1990'lı yıllarda yerel yönetim reformlarına yönelik çalışmalar yapılmış, ancak siyasal irade eksikliği nedeniyle bu girişimler sonuçsuz kalmıştır (Güler, 2001, s. 7). 2003 yılında hazırlanan ve 2004'te Meclis'ten geçen 5227 sayılı "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun", Anayasa'ya aykırılık gerekçesiyle Cumhurbaşkanlığı tarafından iade edilmiştir. Bu kanun, il özel idarelerine daha fazla yetki verilmesini ve işlevsel bir yapıya kavuşmalarını hedeflemekteydi (Kaya, 2011, s. 31).

Son olarak, 4 Mart 2005'te yürürlüğe giren 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile il özel idareleri güncel yapısına kavuşmuştur. Bu kanun, yeni kamu işletmeciliği anlayışı doğrultusunda; açıklık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkinlik, performansa dayalı yönetim gibi ilkeleri benimsemiştir (Wollmann, 2007, s. 25).

1.2.2. İl Özel İdarelerinin Organları

5302 sayılı kanuna göre il özel idaresi organları arasında her ne kadar vali il özel idaresinin başı ve yürütme organı olarak ifade edilse de, yeni il özel idaresi kanununda yetki ve görevlerinden bazılarını vali yardımcılara, kaymakamlara veya il özel idaresi personellerine devretmesi söz konusudur. Vali tarafından ve vali adına il özel idaresi işlerinde genel sekreterin bizzat görevlendirilmesi ve yetkilerinin devredilmesi, valinin kurumsal olarak burada ne kadar etkili ve gerekli olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Kartal, 2010, s.203). İl özel idarelerinin organları il genel meclisi, il encümeni ve vali olmak üzere 3'e ayrılmaktadır. 5302 sayılı kanuna göre İl genel meclisi, il özel idarelerinin karar organı iken il encümeni il özel idaresinin yürütme organı hüviyetindedir. Vali ise il özel idaresinin başı konumunda bulunup, yürütme organı hükmündedir (Dönmez, 2009, s.4).

1.2.2.1. İl Genel Meclisi

İl genel meclisi, seçmenlerin oylarıyla belirlenen ve il özel idaresinin karar organı olarak görev yapan bir yapıdır. 5302 sayılı kanun ile getirilen önemli yeniliklerden biri, meclis başkanlığının validen alınarak seçimle gelen üyelerden birine verilmesidir. Böylece karar alma sürecinde demokratik temsiliyet güçlenmiş, valinin meclis üzerindeki doğrudan

etkisi azalmıştır (Koçak ve Kavsara, 2012, s. 68-69).

Kanundan önce yılda yalnızca bir kez toplanan meclis, artık yılın bir ayı hariç her ay toplanmaktadır. Kasım ayında toplantılar 20 gün sürerken, diğer aylarda 5 günü geçmemektedir. Gündem belirleme yetkisi meclis başkanında olmakla birlikte, valinin önerdiği konular öncelikli olarak ele alınır. Ayrıca meclis üyeleri de gündem maddesi teklifinde bulunabilir (Koçak ve Kavsara, 2012, s. 69).

Kararların kesinleşmesi sürecinde onay mercii vali olmakla birlikte, meclis karar alma yetkisini elinde tutar. Meclis kararlarını en geç 5 gün içinde valiye sunar; vali ise kararları uygun bulmazsa 7 gün içinde gerekçeli olarak iade edebilir. Bu süre aşılsa valinin kararlara müdahale hakkı kalmaz; yalnızca yargı yoluna başvurabilir.

Meclis faaliyetlerini komisyonlar aracılığıyla yürütür. Plan ve bütçe, eğitim, kültür, sosyal hizmet, çevre sağlık ile imar ve bayındırlık komisyonları zorunlu olarak kurulmalıdır. Meclisin feshi ise iki temel nedene bağlanmıştır: görevlerini zamanında yerine getirmemesi ve görev alanı dışındaki siyasi konularla ilgilenmesi.

Bu düzenlemelerle il genel meclisi daha etkin ve işlevsel hâle gelmiş, seçimle gelen üyelerin temsili artmış, demokratik yönetim güçlendirilmiştir. Yeni kamu yönetimi anlayışı doğrultusunda meclisin hesap verebilirlik, şeffaflık, katılımcılık ve hizmet odaklılık ilkelerine uygun şekilde çalışması hedeflenmektedir (İnal, 2008, s. 36).

1.2.2.2. İl Encümeni

İl encümeni, il özel idaresinin danışma ve yürütme organıdır. Vali başkanlığında toplanan encümen, il genel meclisi üyeleri arasından seçilen 5 kişi ile mali hizmetlerden sorumlu müdür dâhil olmak üzere toplam 5 birim amirinden oluşur. Valinin bulunmadığı durumlarda toplantılara genel sekreter başkanlık eder (Tamer, 2009, s. 107).

5302 sayılı kanunla encümenin daha önceki "karar organı" statüsüne son verilmiş; üyeleri hem seçilen hem de atanan kişilerden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Bu yapı, encümene bilgi ve tecrübe bakımından zengin bir karakter kazandırmıştır. Encümenin gündemi vali tarafından belirlenir ve haftalık toplanma zorunluluğu bulunur. Kararlarda emredici hükümlere aykırılık olması hâlinde vali yeniden görüşülmesini isteyebilir. Encümen kararında ısrar edilirse vali, iptal için idari yargıya başvurabilir (Oktay, 2010, s. 85).

1.2.2.3. Vali

Vali, hem devletin hem de hükümetin temsilcisi olarak, il özel idaresinin başı ve yürütme organıdır (Harman, 2006, s. 29). 5302 sayılı kanun öncesinde il genel meclisinin de başkanı olan vali, bu yetkisini kaybetmiş olsa da karar süreçlerinde belirleyici etkisini sürdürmektedir. Örneğin, meclis gündeminin belirlenmesinde ve toplantıların planlanmasında yetkisi devam etmektedir (Koçak ve Kavsara, 2012, s. 71).

Vali; kurumu sevk ve idare etmek, gelirlerin takibini yapmak, meclis ve encümen kararlarını uygulamak, strateji belirlemek, bütçeyi hazırlamak ve personel yönetimine ilişkin standartları belirlemek gibi birçok görevle sorumludur (Oktay, 2010, s. 85). Bu görevler valinin hem merkezi idareyi hem de yerel yönetimi temsil etmesi bağlamında çok yönlü bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

1913 tarihli düzenlemede vali, il genel meclisinin de başkanı olarak daha etkiliydi. Meclis kararlarının yürürlüğe girmesi vali ya da Danıştay onayına bağlıydı. 5302 sayılı kanunla birlikte, meclis başkanlığının seçilmiş bir üyeye geçmesi ve kararların yalnızca hukuki denetime tabi olması, valinin etkisini sınırlamıştır. Ancak vali halen encümenin başkanı olup, il özel idaresinin yürütme görevlerini sürdürmektedir (Koçak ve Kavsara, 2012, s. 72).

Valinin yerel yönetim birimi olan il özel idaresinin başında yer alması, idari özerklik ilkesine eleştiri konusu olsa da; ilin özelliklerini tanıma ve sorunlara hızlı çözüm geliştirme kapasitesi bakımından bazı avantajlar sunduğu da söylenebilir (Erhan, 2007, s. 97).

1.2.3. İl Özel İdarelerinin Yetki ve Görevleri

İl özel idarelerinin yetki ve görevleri arasında;

- ✓ İl özel idarelerinin yetki ve görevleri ilin mülki sınırları kapsamında değerlendirildiğinden çeşitli ve çok sayıdadır. Bu görevler arasında;
- ✓ Belediyelerin mücavir alanları dışında kalmak şartıyla imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe alanlarının oluşturulması şeklindeki hizmetleri gerçekleştirmek,
- ✓ Bisiklet sürüş alanları, elektrikli vasıtaların şarj istasyonları, yayaların yürüyüş alanları ve gerekli bariyerlerin yapılması işleriyle ilgili plan, proje, yapım, onarım, bakım gibi işleri gerçekleştirmek,
- ✓ Gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret,
- ✓ Büyükşehir Belediye Başkanlıklarının olduğu iller dışında ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları yapmak. Ayrıca ilk ve orta öğretim kurumlarına arsa sağlanması, binaların yapımı, bakımı ve onarımıyla ortaya çıkabilecek farklı ihtiyaçların karşılanması yönündeki hizmetlerin il sınırlarında gerçekleştirilmesi,
- ✓ İl sınırları içerisinde kalan doğal ve kültürel varlıkları, ibadethaneleri, tarihi açıdan önemli yapılar ve cem evlerinin yapım, bakım ve onarımı hususunda görevler icra etmek,
- ✓ Bakanlıklar ve merkezi idarede yer alan diğer kuruluşların illerde icra etmesi gereken hizmetlerin ödeneklerinin il özel idarelerine aktarılması durumunda belirtilen görevleri icra etmek,
- ✓ Kanunlarda belirtilen görev ve hizmetler hususunda faaliyet gerçekleştirmek, gerçek ve tüzel kişilere iş ve işlemler hususunda kanunlar çerçevesinde izin, ruhsat vermek,
- ✓ Kanunlarda kendisine verilen kapsam içerisinde kalmak şartıyla yönetmelik çıkarmak, emir ve yasaklar ile cezalar koymak,
- ✓ Kanunlar çerçevesinde vergi, resim ve harç tahakkuk ile tahsilini gerçekleştirmek, borç almak ve bağışları kabul etmek bulunmaktadır.

İl özel idareleri hizmet sunarken, vatandaşlara yakınlığı ve uygun yöntemleri esas alır. Bu hizmetler özellikle engelli, yaşlı ve yaşam standartları düşük bireyler için erişilebilir olacak şekilde planlanır. Hizmet önceliklerinde ise kurumun mali durumu, hizmetin

aciliyeti ve hizmetin uygulanacağı bölgenin gelişmişlik düzeyi dikkate alınır (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5302.pdf>).

1.2.4. Türkiye’de İl Özel İdarelerinin Temel Sorun Alanları

Türkiye’de yerel yönetimlerle ilgili sorunlar yalnızca mali kaynak yetersizliğinden değil, aynı zamanda merkeziyetçi idari yapılanmadan da kaynaklanmaktadır. Özellikle görev ve yetki paylaşımının net olmaması, merkezi yönetime bağlı bazı görevlilerin (örneğin valiler) aynı zamanda yerel idarelerde de sorumluluk üstlenmesi, işleyişte dengesizlik yaratmakta ve hizmet sunumunu olumsuz etkilemektedir (Uryan, 2002).

Yerel yönetimlerin yapısal ve örgütsel sorunları da bu süreci derinleştirmektedir (Doğan, 2023, s. 67). Ulusoy ve Akdemir’e göre, bu sorun alanları şu başlıklarda toplanabilir (Ulusoy ve Akdemir, 2010, s. 393–400):

- ✓ Gelirlerin ve görevlerin yönetimler arasında adil paylaşılması,
- ✓ Eşgüdüm eksikliği,
- ✓ İdari vesayet uygulamasının etkileri,
- ✓ Kamu hizmet alanlarının rasyonel biçimde düzenlenememesi,
- ✓ Yerel demokrasinin tam olarak yerleştirilememesi,
- ✓ Mevzuatın yetersizliği ve uygulamadaki istikrarsızlık.

İl özel idarelerine özgü sorunlar ise üç ana başlıkta incelenebilir: yapısal sorunlar, mali sorunlar ve insan kaynağı sorunları (Koçak ve Kavsara, 2012, s. 78). Bu sorunlar birbirine bağlıdır ve kurumsal başarının sağlanması, tüm bu alanlara yönelik bütüncül çözümler üretilmesini gerektirir.

Yapısal Sorunlar

İl özel idarelerinin en temel yapısal sorunu, merkezi ve yerel yönetim arasındaki yetki, görev ve sorumluluk paylaşımındaki belirsizliktir. Yerel yönetimlere verilen yetkilerin ülke birliğini zedeleyebileceği kaygısı, özellikle etnik hassasiyetlerin bulunduğu ülkelerde bu yetkilerin kısıtlanmasına neden olmaktadır (Sezer ve Vural, 2010, s. 211).

İl özel idarelerinin başında, atamayla göreve gelen valinin bulunması, yerel özerklik ilkesini zayıflatmakta ve yerindelik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. 5302 sayılı Kanun ile il genel meclisi başkanının seçimle belirlenmesi, demokratikleşme yönünde önemli bir adım olsa da, bu durum kararların teknik ve hizmet odaklı olmaktan çok siyasi nitelik kazanmasına yol açmaktadır (Kartal, 2010, s. 94–240).

Valinin, halkın oyuyla seçilmiş meclis üyeleri tarafından denetlenememesi, yerel demokraside temel kabul edilen “karar alma ve denetim mekanizmalarının aynı temsilcilerde toplanması” ilkesine ters düşmektedir. Ayrıca meclis üyelerinin bilgi, deneyim ve eğitim düzeylerinin yeterli olmaması, alınan kararların niteliğini ve kamusal hizmetlerin etkinliğini azaltmaktadır (Çetin, 2009, s. 254–255).

Kurumsal ve Mali Sorunlar

İl özel idareleriyle merkezi idarenin taşra birimleri zaman zaman aynı hizmet alanlarında faaliyet göstermektedir. Bu durum görev çakışmalarına neden olmakta, il özel

idarelerinin yaptığı hizmetler merkezi idareye mal edilebilmektedir. Bu da yerel yönetimlerin tanınırlığını ve meşruiyetini zayıflatmaktadır.

İl özel idarelerinde encümen, meclis ve vali gibi organların farklı siyasi görüşlere sahip olması, kurumsal uyumu zorlaştırmakta ve hizmetlerin aksamasına yol açabilmektedir. Oysa bütünlük bir yapı kurulduğunda kurumsal başarı da artacaktır (Çetin, 2009, s. 255).

İl özel idarelerine kanunla ceza verme yetkisi tanınmıştır; ancak bu yaptırımların uygulanmasında görev alacak bir kolluk gücünün (belediyelerdeki zabıta gibi) bulunmaması uygulamayı zorlaştırmaktadır (Tamer, 2009, s. 181).

Kurumsal şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması açısından, il özel idarelerinin gerçekleştirdiği hizmetlerin düzenli olarak değerlendirilmesi ve raporlanması gerekmektedir. Ancak bu tür sistematik bir izleme ve raporlama yapılmadığı için, birçok hizmet görünür olmamaktadır (Toprak, 2006, s. 61).

İnsan Kaynağı Sorunları

İl özel idarelerinde görev yapan personel, belediye çalışanlarına kıyasla daha az tanınmakta ve üst görevlere geçişte dezavantajlı duruma düşmektedir. Kurumun tanınırlığının artırılması, bu sorunun aşılmasında önemli rol oynayabilir.

Ayrıca personel sayısı ve niteliği yeterli düzeyde değildir. Kurum içi motivasyonun ve birlik duygusunun eksikliği, kurumsal başarıyı olumsuz etkilemektedir. Personel alımında liyakatin gözetilmemesi ve siyasi tercihlere dayalı atamalar bu durumu derinleştirmektedir. Özellikle çalışanların özlük haklarına dair pazarlık gücünün olmaması, bu kurumların nitelikli personel çekmesini zorlaştırmakta, mevcut çalışanların ise kurumu terk etmesine neden olmaktadır (Koçak ve Kavsara, 2012, s. 85–86).

Mali Sorunlar

Yerel yönetimlerin mali bağımsızlığı, özerkliklerinin en önemli dayanaklarından biridir. İl özel idareleri kendi kaynaklarını yaratmakta yetersiz kalmakta; mevcut kaynakları da sınırlı ve verimsiz biçimde kullanılmaktadır (Çetin, 2009, s. 254).

Merkezi ve yerel yönetimler arasında görev ve yetki paylaşımı yapılmasına karşın, bu sorumluluklarla orantılı gelir paylaşımı sağlanamamıştır. Bu durum, hizmet kalitesini düşürmekte, yerel yolsuzluklara ve denetimsiz harcamalara zemin hazırlamaktadır (Sezer ve Vural, 2010, s. 207–212).

1.2.5. 6360 Sayılı Kanunun İl Özel İdarelere Etkisi

2012 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 6360 sayılı Kanun, Türkiye'deki büyükşehir belediyesi sayısını 16'dan 30'a çıkararak yerel yönetim yapısında köklü değişikliklere neden olmuştur. Kanunun amacı, yerel yönetimlerin daha etkin, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşmasını sağlamaktır.

Kanunla birlikte yeni büyükşehir statüsü kazanan illerde toplam 26 yeni ilçe kurulmuş, bu ilçelerin sınırları, ilçe mülki sınırları ile aynı olacak şekilde belirlenmiştir. Ayrıca büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için nüfus kriteri 750.000 olarak kabul edilmiştir. Yeni sistemde, büyükşehir belediyesi sınırları ilin mülki sınırları olarak tanımlanmış ve bu sınırlar içinde kalan belde belediyeleri ile köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalle

statüsüne dönüştürülmüştür (Zengin, 2014, s. 103).

Bu değişiklikte birlikte büyükşehir statüsüne giren 30 ildeki il özel idareleri kaldırılmış, görev ve personelleri merkezi idareye bağlı farklı kurumlara devredilmiştir. İl özel idarelerinin görevlerinin boşluk yaratmaması amacıyla, valilik bünyesinde **Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları (YİKOB)** kurulmuştur. Bu birimler, askeri ve adli teşkilatlar hariç tüm kamu kurumlarının il düzeyindeki projelerini koordine etmekle görevlendirilmiştir (Zengin, 2014, s. 102–103).

6360 sayılı Kanun'un il özel idarelerine etkileri üç temel düzeyde gözlemlenmektedir:

Kurumsal Yapı: İl özel idarelerinin kaldırılmasıyla birlikte, bu kurumların sağladığı doğrudan yerel hizmetler valiliğe bağlı birimler eliyle yürütülmeye başlanmıştır. Bu durum, kamu hizmetlerinde bütüncül bir görünüm yerine parçalı bir yapı oluşturmuştur.

Yönetim ve Temsil: Yerel halkın seçtiği temsilciler eliyle hizmet sunan il özel idarelerinin kaldırılması, yerel demokrasinin etkinliğini zayıflatmıştır. YİKOB'ların atanmış valilere bağlı çalışması, yerel özerklik ve katılım açısından eleştirilere yol açmıştır.

Hizmetin Ulaşılabilirliği: İl özel idareleri, özellikle kırsal alanlarda hizmet sunan en yakın kurumlardı. Bunların kaldırılması, hizmet sunumunda merkezileşmeye neden olmuş ve kırsal kesim için bazı hizmetlerin erişilebilirliğini azaltmıştır.

Ayrıca, Kanun'un il encümenine ilişkin düzenlemeleriyle encümen yapısında değişiklikte gidilmiştir. İl genel meclisi tarafından seçilen encümen üye sayısı 5'ten 3'e düşürülmüş; genel sekreter encümen üyesi hâline getirilmiş, mali hizmetler müdürünün üyeliği ise zorunlu olmaktan çıkarılmıştır (İzci ve Turan, 2013, s. 128).

Sonuç olarak, 6360 sayılı Kanun yerel yönetim yapısını yeniden şekillendirerek büyükşehir statüsüne sahip illerde il özel idarelerinin yetki ve sorumluluklarını ortadan kaldırarak merkezi idareye bağlı birimler üzerinden hizmet sunumunu esas almıştır. Bu durum, kamu yönetimi açısından maliyet avantajı, planlama kolaylığı ve koordinasyon sağlasa da; yerel temsil, hizmete erişim ve kurumsal özerklik açısından çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, yerel yönetim birimlerinden biri olan il özel idarelerine yönelik siyasi partilerin yaklaşımını anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, sosyal olguların derinlemesine incelenmesine olanak tanıyan, yorumlayıcı ve betimleyici özellikleriyle öne çıkar. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, Türkiye'de 2014, 2019 ve 2024 yerel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP/DEM) tarafından yayımlanan yerel seçim beyannamelerinde il özel idarelerine ne ölçüde yer verildiğini ve nasıl bir söylemle ele alındığını analiz etmektir.

Veri toplama aracı olarak siyasi partilerin resmi internet sitelerinde yayımlanan seçim beyannameleri ve bildireleri kullanılmıştır. Beyannameler metin bütünlüğü içerisinde, belirli temalara göre kodlanarak analiz edilmiştir. Bu temalar arasında il özel idarelerinin varlığı/yokluğu, görev ve yetkilerine ilişkin söylemler, merkezîyetçilik-yerindenlik vurguları, reform önerileri, kaynak aktarımı ve idari yapı gibi alt başlıklar bulunmaktadır.

Araştırmanın analiz aşamasında doküman incelemesi ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Doküman incelemesi, mevcut belgelerin sistematik biçimde değerlendirilmesini içerirken; içerik analizi ise belirli kavram ve temaların belgelerde ne sıklıkla ve hangi bağlamda yer aldığına odaklanır. Bu çerçevede, nitel veri analizinde kullanılan betimsel analiz yöntemiyle desteklenen içerik analizi, araştırmanın temel yöntemsel dayanağını oluşturmaktadır. Beyannamelerde yer alan ifadeler tematik olarak gruplandırılmış, il özel idarelerinin ne şekilde kavramsallaştırıldığı ve diğer yerel yönetim birimleriyle (örneğin belediyeler) nasıl karşılaştırıldığı ortaya konulmuştur.

Çalışmada kullanılan veriler, doğrudan siyasi partilerin resmî kaynaklarından elde edildiği için ikincil veri niteliğindedir ve kamuya açık belgelerden oluşmaktadır. Bu durum, araştırmanın etik güvenilirliğini artırmakta ve doğrulanabilirliğini sağlamaktadır. Ayrıca araştırma, herhangi bir istatistiksel genelleme amacı taşımamakta, nitel çözümleme yoluyla derinlemesine bir değerlendirme sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu yöntemsel çerçeve aracılığıyla il özel idarelerinin siyasi partiler nezdindeki konumu, yerel yönetim reformları bağlamındaki algısı ve seçim dönemlerinde sergilenen politik tutumları belirlenerek değerlendirilmiştir.

3. Siyasi Partilerin (Ak Parti, CHP, MHP, HDP/DEM) 2014-2019-2024 Seçim Beyannamelerinde/Bildirgelerinde İl Özel İdareleri

3.1. 2014-2019-2024 Yerel Seçim Beyannamelerinde İl Özel İdareleri

Yerel yönetimlerin üç temel organizasyonu arasında ifade edilen il özel idareleri, sınırları belirli olan bir alanda yaşayan halkın yerel ve müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla varlığını sürdürmektedir. Bu ihtiyaçlar geçmişten günümüze hem çeşitlilik hem de sayısal anlamda artış göstermektedir. İl özel idareleri kanunlar nezdinde kendisine verilen yetki ve görevlerle icraatta bulunmakta, halka en yakın konumda bulunan kamu kuruluşları olarak gereksinimlerin karşılanmasında ve ulaştırılmasında rol oynamaktadır. Ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek için siyasi iktidara sahip olmak için mücadele eden siyasi partiler, yerel yönetimlerde de halkın teveccühünü ve oyunu kazanabilmek amacıyla politikalar yürütmektedir. Anayasada belirtilen yerel yönetimlerin (il özel idareleri ve köyler) seçim dönemlerinde halkın desteğini sağlayabilmek amacıyla siyasi partiler tarafından seçim beyannameleri yayınlanmakta ve 5 yıllık dönem içinde ne gibi çalışmalar gerçekleştirileceği halka aktarılmaktadır. Seçimlerde oy kullanacak halk da kendilerine ulaştırılan seçim beyannameleri ya da bildirgeleri doğrultusunda kendilerine en yakın düşündükleri siyasi partileri ve adayları destekleme yoluna gitmektedir. Aşağıda 2014-2019 ve 2024 yerel seçimlerinde AK Parti, CHP, MHP, HDP/DEM Partilerinin seçim beyannamelerinde il özel idarelerine yönelik ifade ve yaklaşımları sırasıyla ele alınacaktır.

3.1.1. 2014 Yerel Seçim Beyannamelerinde İl Özel İdareleri

3.1.1.1. AK Parti

AK Parti'nin 2014 yerel seçim beyannamesinde il özel idarelerine 12 kez açık biçimde yer verilmiştir. Beynamede, yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde yerel yönetimlerin

etkinliğinin artırılması gerektiği vurgulanmış, bu bağlamda 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun uygulanmaya başlandığı ifade edilmiştir. Ancak uygulama detaylarında, çoğunlukla belediyeler ön plana çıkarılmış, il özel idarelerine yapılan atıflar daha çok genel nitelikli kalmıştır. Ayrıca, 6360 sayılı yasa çerçevesinde büyükşehir statüsüne geçen illerde il özel idarelerinin kaldırılması ile ilgili açıklamalarda, bu hizmetlerin artık büyükşehir belediyeleri tarafından sürdürüleceği ifade edilmiştir. Personelin mağdur edilmeyeceği, bazı görevlerin belediyelere devredileceği gibi ifadeler, geçiş sürecini yumuşatma amacı taşımaktadır.

İnsanların ihtiyaçlarının zaman içinde çeşitlenmesi ve artması sonucu yerel olarak hizmet veren belediye, il özel idaresi ve köylerin de kamusal hizmetleri aynı doğrultuda değişim göstermiştir. Bu durumun sonucunda yerel yönetimlerin hem daha fazla nüfusa hem de daha fazla alana hizmet vermesinin sağlanabilmesi hususunda geçmişten günümüze yasal anlamda söz konusu olan uygulamaların hayata geçirilmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu çerçevede yerel yönetimlerin personel eğitimi, haklarının korunması ve desteklenmesi, hazırlanacak ilgili kanunlarda görüşlerinin alınması amacıyla il özel idarelerinin ülke çapında bir tane birlik oluşturabileceklerine değinilmiştir.

6360 sayılı kanun sonucunda il özel idareleri kaldırılan bölgelerdeki belediyelerin hizmet donanımlarının artırılması nedeniyle hizmet kalitesi, imkânı ve iş yapma durumlarının artırıldığı ifade edilmiştir. Bu kanunla birlikte geçmişte il özel idareleri tarafından götürülen belediye hizmetlerin artık işin uzmanı olan büyükşehir belediyeleri bünyesinde gerçekleştirileceği vurgulanmıştır. İl özel idarelerinde çalışan personellerin il özel idarelerinin kapatılması dolayısıyla hiçbir şekilde mağdur edilmemesi ve işlerine ilgili kurumlara transferlerinin yapılarak devamının sağlanacağından bahsedilmektedir.

Nüfusları 2000 altına düşmesi nedeniyle 6360 sayılı kanunla köye dönüşen beldelerdeki personel, hak, alacak, borç, taşınmaz gibi unsurların il özel idaresi bulunan yerlerde il özel idarelerine devredileceği belirtilmiştir. Ayrıca yine buralarda 5779 sayılı kanun doğrultusunda köy haline gelen beldeler için verilmekte olan paylar il özel idarelerine 5 yıl süreyle aktarılacağı ifade edilmiştir. Yine 6360 sayılı kanunla birlikte tüzel kişilikleri kaldırılmış olan köy, belediye ve il özel idarelerinin kurmuş oldukları yerel yönetim birliklerinin de kaldırılacağı vurgulanmıştır. Büyükşehir belediyeleri ile 6360 sayılı kanunla büyükhşehre dönüştürülen illerdeki il özel idarelerinin kaldırılacağı ancak demokratik temsil anlamında herhangi bir farklılık olmayacağı belirtilerek ilçe belediye meclislerine seçilen üyelerin bazılarının büyükşehir belediye meclisi olarak temsiline devam ettirileceği belirtilmiştir. Büyükşehir belediyesi olan illerde il özel idarelerinin çoğu işinin bu belediyeler tarafından üstlenildiği ve artık birinci derecede bu kamu kurumlarının sorumlu olduğu vurgulanmıştır. Son olarak bölge il özel idareleri tarafından yürütülen "Küçük Ölçekli Sulama Sistemlerinin Rehabilitasyonu ve Yaygınlaştırılması Programı"nın desteklenmesi ve sürdürülmesinin önemine değinilmiştir (Ak Parti Yerel Seçim Beyannamesi, 2014).

3.1.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

CHP'nin 2014 yılına ait yerel seçim beyannamesine ulaşılammış; ancak Genel Başkan Yardımcısı Gökhan Günaydın'ın açıklamaları temel alınarak değerlendirme yapılmıştır. Günaydın, 6360 sayılı yasayı eleştirerek il özel idarelerinin ve köylerin kapatılmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, CHP'nin beyannamesinde il özel idarelerine yönelik ayrıntılı bir politika ya da strateji geliştirmedeği görülmektedir. Bu

durum, CHP'nin de belediye odaklı bir perspektifi benimsediğini düşündürmektedir.

CHP Genel Başkan Yardımcısı Gökhan Günaydın, genel olarak Ak Parti iktidarının o zamana kadar yaptığı icraatı yönetim anlayışı çerçevesinde eleştirmiştir. Bunun yanında kentsel dönüşüm uygulamaları ve plansız kentleşmeye değinerek halka hizmet etmekten ziyade Ak Parti'ye yakın kişilere hizmet edildiğinden ve onların ekonomik açılardan zenginleştirildiğinden bahsetmiştir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiğini, yerel demokrasi anlayışı çerçevesinde etkin, etkili ve verimli birer hizmet alanı olarak varlıklarını sürdürmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Beyannamenin esaslarının anlatıldığı açıklamalarda belediyelerin ilkel, dürüst, kaynak ve proje eşitliği sağlanan, kültürel ve sosyal alanlara sahip, turizmin önemli bir yer tuttuğu, ulaşım sorunlarını çözen, istihdam alanları oluşturan, teknolojik yeniliklere açık, e- belediye uygulamalarına sahip olma gibi ölçütlere sahip olduğu kentlerin oluşturulacağını vurgulamıştır. Genel olarak ifade etmek gerekirse il özel idarelerine dönük detaylı, çok yönlü ve özellikleri ile birlikte geleceğinin ne olacağı hususlarına yer verilmediği görülmektedir (Günaydın, 2014).

3.1.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP'nin 2014 yerel seçimlerine yönelik herhangi bir beyannamesine ulaşamamıştır. Parti yalnızca kampanya araçları ve afişler düzeyinde materyal üretmiştir. Bu bağlamda, il özel idarelerine yönelik herhangi bir politikadan söz edilmemektedir.

3.1.1.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP)

HDP'nin 2014 beyannamesinde doğrudan il özel idarelerinden bahsedilmemektedir. Ancak "yerinden yönetim" ve "doğrudan demokrasi" kavramları temelinde halkın yönetime katılımı, kaynakların adil dağılımı ve demokratik özerklik gibi ilkeler vurgulanmıştır. Bu ifadeler, il özel idarelerine dolaylı olarak gönderme yapmakta; fakat kurumsal ve yapısal öneriler içermemektedir. HDP yerelde yaşayan halkın demokratik haklarının korunmasını, birlikten güç doğar anlayışıyla hareket edilmesini, kaynakların adil ve etkinlik sağlayacak şekilde kullanılmasını, yerinden yönetimlerin güçlendirilmesini, halkların idareye direkt katılımının sağlanmasını 2014 yerel seçim beyannamesinde ifade etmektedir (Halkların Demokratik Partisi, 2014).

3.1.2. 2019 Yerel Seçim Beyannamelerinde İl Özel İdareleri

3.1.2.1. AK Parti

2019 yılı yerel seçimlerine yönelik olarak hazırlanan "Memleket İşi, Gönül İşi" temalı seçim manifestosunda il özel idarelerine hiçbir atıf yapılmamıştır. Belediye kelimesi 45 kez geçmekte, yerel yönetim dendiğinde tamamen belediyeler kastedilmektedir. AK Parti'nin kırsal hizmetlerin çoğunu belediyeler aracılığıyla yürütmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Belediyelere Ak Parti olarak çok önem verildiği, şehirlere ve şehirde yaşayanlara hizmet için kurulduğuna, iktidara yürüyüşlerinin temel taşı olduğunu ve her daim önem verilmesi gerektiğine, belediye hizmetlerinde stratejiye dayalı hareket edilmesi gerekliliğine ve bunun takibi için Cumhurbaşkanlığında birim kurulduğuna değinilmiştir. Belediye hizmetlerinin çeşitlendiği ifade edilerek aynı zamanda halkın gönlüne de girilmesi gerektiği belirtilmiştir. 2019 yerel seçim manifestosunda planlı şehir, altyapı ve ulaşım, kentsel dönüşüm, akıllı ve benzersiz kentler, sosyal belediyecilik, çevreye saygılı kentler, yatay mimari, tasarruf ve şeffaflık, değer üreten kentler, halkın dâhil olduğu yönetim başlıkları çerçevesinde belediyecilik anlayışının olması üzerinde

durulmuştur (Ak Parti, 2019). Yerel yönetimlerin en önemli birimlerinden il özel idarelerine Türkiye’de bir önceki dönem belediye başkanlıklarının ve il genel meclislerinin önemli bir kısmında başarı gösteren iktidardaki Ak Parti seçim manifestosunda doğrudan ya da dolaylı hiçbir şekilde değinmemiş olması oldukça düşündürücüdür. Bu durum, büyükşehir modelinin etkisiyle il özel idarelerinin işlevsizleştiği algısına da işaret etmektedir.

3.1.2.2. CHP

CHP’nin 2019 yerel seçim beyannamesinde il özel idarelerine ilişkin herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Belediye kavramı ise tam 134 kez kullanılmıştır. Beyanname ağırlıklı olarak şehirlerin kültürel, sosyal ve ekonomik yaşamına yönelik önerilerle şekillenmiştir. CHP’nin kırsal hizmetlerde il özel idarelerine yönelik özel bir politika üretmediği görülmektedir. Seçim beyannamesinde hoşgörülü ve saygılı, adilce bölüşen, nefes alan, yoksulluktan kurtulan, hesap veren ve şeffaf, yenilikçi ve akıllı, üretip istihdam oluşturan, doğanın dostu ve yeşil, huzurlu ve mutlu, kültür ve sanat hayatı gelişen, sosyal adaletin sağlandığı kentler başlıklarına yer verilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi, 2019). CHP’nin seçim beyannamesi genel olarak kentleri ele almış olmasına rağmen yerel anlamda kamusal hizmetlerin yürütücüsü olarak sadece belediyelerden bahsetmiş, yerel hizmetlerin görülmesindeki en önemli yerel yönetim idareleri olan il özel idarelerine yer vermemiştir. Bu durum 2019 yerel seçimlerine gidilirken CHP ve yöneticilerinin belediye odaklı bir çalışma yaptıklarını göstermektedir.

3.1.2.3. MHP

MHP’nin 2019 yerel seçim beyannamesine ulaşılammıştır. Parti sadece aday listelerine yer vermiş; il özel idarelerine dair herhangi bir politika veya strateji belgesi yayımlamamıştır. MHP’nin resmi web sitesinde, 2019 yerel seçimlerinde aday olarak gösterilen kişilerin isimleri ve aday gösterildikleri seçim bölgelerinin bulunduğu liste yer almaktadır.

3.1.2.4. HDP

HDP’nin 2019 beyannamesinde belediyeler 84 kez ifade edilirken, il özel idarelerine ise hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Beyanname “demokratik yerel yönetimler” teması etrafında şekillenmiş, doğrudan katılım, eşit temsiliyet, sosyal haklar gibi ilkelere vurgu yapılmıştır. Ancak bu söylemler il özel idarelerini kapsayıcı nitelikte değildir. “Daha Çok Özgürlük, Daha Çok Hak, Daha Çok Hayat” başlığıyla yayımlanan beyannamede 2019 yerel seçimlerinin demokrasi referandumu olduğundan, kayyım atamalarının yanlışlığından, kentler ve kentlerde yaşamakta olan kişilerle ilgili yapmayı düşündükleri plan, program ve projelerden bahsedilmektedir (Halkların Demokratik Partisi, 2019). Yerel yönetim birimi olarak sadece belediyeler üzerinde durulan beyannamede il özel idarelerine dönük herhangi bir plan ve projenin olmaması, bu yerel yönetim biriminin pek de dikkate alınmadığını düşündürmektedir.

3.1.3. 2024 Yerel Seçim Beyannamelerinde İl Özel İdareleri

3.1.3.1. AK Parti

AK Parti’nin 2024 seçim beyannamesinde il özel idareleri 4 yerde geçmektedir. Bu atıflar, daha çok teknik ve yasal çerçevede kalmaktadır: 5302 sayılı yasa, 5018 sayılı mali disiplin

kanunu ve enerji kimlik belgesi gibi düzenlemelere referans verilmiştir. İl özel idareleriyle ilgili doğrudan bir vizyon veya strateji ortaya konmamıştır. Buna karşılık, belediye temelli hizmet anlayışı çok daha güçlü biçimde vurgulanmıştır. “Türkiye Yüzyılı Şehirleri İçin Gerçek Belediyecilik” sloganıyla yayınlanan yerel seçim beyannamesinde il özel idaresine yönelik 2005 yılında 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nun çıkarıldığı, il özel idarelerinin belediyelerle genel bütçeden aldıkları payların artırıldığı, 5018 sayılı kanunla birlikte yeni kamu maliyesi anlayışının il özel idarelerinde etkin olarak uygulanacağı vurgulanmıştır. Ayrıca 2011 yılında çıkarılan enerji kimlik belgesi uygulamasıyla 01.01.2011 tarihinden itibaren yapılarda yapı kullanma ruhsatı izin belgesi verilirken enerji kimlik belgesi verebilecek kurumlar arasında belediye başkanlıkları, organize sanayi bölge müdürlükleriyle birlikte il özel idareleri de sayılmıştır. Bu ifade edilenler dışında il özel idarelerine yönelik somut bir ifade, beyannamede yer almamıştır. 2024 yerel seçim beyannamesinde Ak Parti belediyelerle ilgili katılımcılığı, yenilikçiliği ve yerel demokrasiyi önceleyen, şeffaf ve hesap verebilir, dijital dünyaya uyumlu, şehirleri güvenli ve çevreyle uyumlu, toplumsal refaha katkı sunan ekonomi, kültüre katkı sağlayan, hizmet ve eser üreten, halkın ihtiyaçlarına duyarlı bir sosyal belediyecilik anlayışını vurgulamıştır (Ak Parti, 2024).

3.1.3.2. CHP

CHP’nin 2024 beyannamesinde il özel idareleri hiçbir şekilde yer almamaktadır. Belediye kelimesi ise 136 kez geçmektedir. CHP, yerel yönetimleri daha çok “belediye” bağlamında tanımlamakta ve bu alanı toplumsal eşitlik, sosyal adalet ve yerelden yönetim ilkeleri doğrultusunda şekillendirmektedir. Beynamede yerel yönetimler ifadesi on (10) yerde geçmekte olup, bu ifadenin il özel idarelerini de kapsadığı varsayılabilir. CHP yerel yönetimleri iktisat, demokrasi ve sosyal barışın etkili bir faktörü görmekte, hizmet ve maddi olanaklarca güçlendirilmesini savunmakta, merkezi idareyle mücadeleden ziyade hizmete odaklanmasını istemekte, halkın gereksinimlerine ilk elden çözüm sağladığı ile kamu politikalarının yerelden başladığında daha sağlıklı ve güçlü siyasal sistemler çıktığı vurgulanmakta, yetki alanlarının genişletilmesinin önemine değinilmektedir. CHP’nin 2024 yerel seçim beyannamesinde belediyelerle ilgili olarak halkçı anlayışa sahip, huzurlu, konforlu, dirençli ve güvenli, adil ve yaşanabilir, her bakımdan modern ve estetik bakış açısı kazanan yerel yönetim anlayışına dayalı belediyecilik anlayışının vücut bulması gerekliliği ifade edilmektedir (Cumhuriyet Halk Partisi, 2024). Yerel yönetim birimleri arasında yer alan, görev ve sorumluluk alanı hayli geniş olan il özel idarelerine yönelik herhangi bir ifadenin yer almaması belediyelerin partisel bakış açısı çerçevesinde daha ön planda olduğunu göstermektedir.

3.1.3.3. MHP

MHP’nin 2024 yılına dair beyannamesi yayımlanmamış, sadece “Diyar Diyar Anadolu” sloganı eşliğinde kampanya afişlerine ve söylemlerine yer verilmiştir. Bu içeriklerde yine belediyeler öne çıkarılmış, il özel idarelerine ilişkin herhangi bir yaklaşım sergilenmemiştir. MHP’nin web sitesinde 2024 yerel seçimleriyle ilgili afişlerde yer alan ve seçim sürecinde kullanılan sözlerde belediyelerin merkezi idareyle uyumlu ve üretken olduğu, ülkede istikrarın ve güçlü olmanın yerelde de iktidar olmaktan geçtiği vurgulanmıştır. Yerel seçim olmasına rağmen özellikle belediyeler ön plan çıkarılarak seçmenden destek aranmaya çalışılmıştır (Milliyetçi Hareket Partisi, 2024). Ülkenin yönetiminde istikrarın sağlanabilmesi ve güçlü olunabilmesinin yolunun yerel

yönetimlerde de iktidar olunmasına bağlanması, il genel meclisi seçimleriyle de ilişkilendirilebileceği varsayılabilir.

3.1.3.4. DEM Parti

DEM Parti'nin beyannamesinde "il özel idareleri" ifadesi yer almamakta; ancak "belediye" 20 kez, "yerel yönetimler" ise 87 kez kullanılmaktadır. Parti, yerel demokrasi, toplumsal cinsiyet eşitliği, kültürel haklar ve sosyal hizmetler bağlamında yerel yönetimlere kapsamlı bir vizyon sunmuştur. Ancak bu vizyon il özel idarelerini kapsamadığı için yine belediye eksenli bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Belediyelerle ilgili çok dilli ve çok kültürlü olacağı, belediye toplantılarının halka açık olacağı, kentin sorunlarının çözüm yerinin belediye meclisleri olduğu, hayvan haklarına dikkat edileceği, beledi hizmetleri temel alanlardan ibaret saymayacağı, kreş açılacağı, kadınlara yönetimlerde hak tanınacağı ve dini alanlardaki belediye hizmetlerinin ücretsiz olacağı vurgulanmıştır. Yerel yönetimler ifadesi çerçevesinde yerel demokrasi anlayışına dayalı, kadınların da yönetimde söz sahibi olduğu, tarihi ve kültürel eserlerin korunmasına dayalı hareket edileceği, bütünsel şehir programının uygulanacağı, deprem gibi afetlerde güvenli barınma alanları oluşturulacağı, ulaşım ve enerjide projeler geliştirileceği, dijitalleşmeye önem verileceği gibi birçok alanla ilgili ifadeler bulunmaktadır (DEM, 2024).

4. Bulgular

2014, 2019 ve 2024 yıllarına ait yerel seçim beyannameleri incelendiğinde, Türkiye'de siyasi partilerin il özel idarelerine yönelik ilgilerinin büyük ölçüde azaldığı görülmektedir. Özellikle büyükşehir belediyesi sisteminin yaygınlaştırılması ve 6360 sayılı Kanun ile il özel idarelerinin birçok ilde kaldırılması, bu kurumların siyasi söylemdeki yerini büyük oranda zayıflatmıştır.

2014 yılında yalnızca AK Parti'nin beyannamesinde açık bir şekilde il özel idarelerine yer verildiği, diğer partilerin bu konuda ya sınırlı ya da dolaylı ifadeler kullandığı görülmektedir. 2019 yılında ise hiçbir partinin il özel idarelerine yer vermediği, sadece belediye odaklı yerel yönetim vizyonunun öne çıktığı anlaşılmaktadır. 2024 yılında ise yine yalnızca AK Parti'nin beyannamesinde teknik düzenlemeler bağlamında sınırlı sayıda atıf bulunduğu, diğer partilerin bu kuruma yönelik doğrudan hiçbir söylemi bulunmamaktadır.

Belediyelere yapılan vurgunun oldukça yoğun olması, seçim beyannamelerinde yer alan "belediye" kelimesinin frekans analizinde yüzlerce kez geçtiğini göstermektedir. Buna karşın, "il özel idaresi" ifadesinin yalnızca birkaç kez kullanılması, bu yerel yönetim biriminin siyasal belgelerdeki temsil düzeyinin son derece düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu durum, yerel demokrasinin önemli bir parçası olan il özel idarelerinin gerek temsil, gerekse işlevsellik açısından sistemin dışına itildiğini, siyasi partilerin ise bu alanı büyük ölçüde ihmal ettiğini göstermektedir. Kırsal alanlardaki yerel hizmetlerin ve temsiliyetin yeniden güçlendirilmesi için il özel idarelerinin siyasal ve kurumsal düzeyde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tablo 1: Ak Parti-CHP-MHP-HDP/DEM Partilerinin 2014-2019-2024 Yerel Seçim Beyannamelerinde “İl Özel İdare ve Belediye” Sözcüklerinin Geçme Sayısı

	2014	2019	2024
Siyasi Parti	İl Özel İdare /Belediye	İl Özel İdare/Belediye	İl Özel İdare /Belediye
Ak Parti	12 / 328	- / 45	4 / 481
CHP	1 / 19	- / 134	- / 136
MHP	- / -	- / -	- / 31
HDP/DEM	- / 20	- / 52	- / 104

2014, 2019 ve 2024 yerel seçimlerinde Türkiye’de yerel seçimlere katılan ve önemli oy oranına sahip dört (4) siyasi partinin seçim beyannameleri incelendiğinde, il özel idareleriyle ilgili şu görüşler ileri sürülebilir. 2014 yerel seçimlerinde siyasi partilerin yayınladıkları seçim beyannamelerinde il özel idarelerine yönelik ifadeler Ak Parti’nin yerel seçim beyannamesinde çok sayıda geçerken, CHP’nin yerel seçimlere yönelik genel başkan yardımcısının açıklamalarında sadece bir yerde geçmektedir. MHP ve HDP’nin 2014 yerel seçimlerine yönelik beyanname ve ilgili yayınlarda il özel idareleri ifadesi hiçbir şekilde yer almamaktadır. 2019 ve 2024 yerel seçim beyannamelerinde ise il özel idarelerine dair ifade birkaç yerde geçmiş olsa da, sadece Ak Parti’nin seçim beyannamesinde görülmekte olup, diğer partilerin beyannamelerinde direkt olarak geçmemektedir.

Son üç dönemin yerel seçim beyannameleri ele alındığında il özel idareleri ifadesinin yok denecek kadar az olmasına karşın belediye ifadesinin beyannameye çokça yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu beyannamelerde yerel yönetimle ifadesi oldukça fazla bir şekilde yer almakta ancak genel ifadeler kullanılarak çoğunlukla belediye ile ilişkilendirilmektedir. Bu durum ise siyasi partilerin bakış açısıyla yerel seçimlerin daha çok belediye seçimleri olduğu anlayışının yaygınlık kazandığını, son çıkarılan büyükşehir belediye kanununun da bunu etkilediği söylenebilir. Nüfusu daha çok kentlerde ve özellikle de büyükşehir statüsü olan illerde bulunması siyasi partilerin bu yerel bölgelere odaklanmasını, bunlar dışında kalan yerlerde ise belediye seçimlerine odaklandıklarını söylemek mümkündür.

Sonuç

Dünya üzerinde hem devletler hem de toplumlar, geçmiş dönemlerden günümüze doğru hızlı bir değişim ve aynı zamanda da bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Toplumsal alanda başlayan değişim ve dönüşümler zaman içerisinde bireysel ya da toplumsal bakış açılarıyla devletlerin yönetim kademelerine etki etmekte, bu durum da farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Türkiye de bu değişim ve dönüşümlerden zaman içinde payını almış, yönetim yapıları buna göre şekillenmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti

merkeziyetçi bir devlet olarak adlandırılmakla beraber merkezin dışında kalan bölgelerdeki kamusal işlerin görülmesinde o bölgelerde merkez tarafından görevlendirilen kişilere yetki vermiş ve taşra olarak ifade edilen bu bölgelerdeki idari yapı bu duruma göre şekillenmiştir.

Devletlerin yönetim şekilleri, idari örgütlenme ve yapılanmaları günümüze doğru belli bir sistemi içeren bir hal alarak standart şekle bürünmüştür. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde merkez ve taşradaki yapılanmalar yasal bir formata kavuşturularak yetki, görev ve sorumluluklar hem idari birimler temelinde hem de görevli personeller nezdinde belirlenmeye başlanmıştır. 1800'lü yıllarda yerel yönetim birimleri olarak belediyeler ve il özel idareleri ortaya çıkmış, zaman içinde görev ve yetkileri kanunlar çerçevesinde ifade edilerek kamusal ihtiyaçlarının karşılanmasında görevli birimler haline getirilmişlerdir. İlk kez 1864 yılında "Tuna Vilayet Nizamnamesi" ile düzenlenen il özel idareleri, yerel halkın il düzeyindeki yerel ve ortak nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla Türk idari sistemi içerisine giren yerel yönetim birimleridir.

İl özel idarelerinin il düzeyinde hangi görevlerden sorumlu olduğunun net bir şekilde belirtilmemesi ve görevleriyle orantılı gelir kaynaklarının da kendilerine aktarılmaması, il düzeyinde yetki ve görevlerde karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak il özel idarelerinin zamanla halk nezdinde iş yapmayan, gereksiz, tanınmayan kurumlar şeklinde algılanarak gözden düştüğü iddia edilmektedir. Yerel alanda yaşayan kişilerin gerçekleşen ve gerçekleştirilmesi beklenen kamusal hizmetlerde muhatap olarak daha çok belediyeleri bilmesi ve belediyelerle muhatap olması, il özel idarelerinin halk tarafından genel anlamda bilinmediğini, dikkate alınmadığını göstermektedir. Bu durum il özel idareleriyle ilgili tanıtım anlamında bir eksiklik olduğunu göstermektedir (Tamer, 2009, s.208).

Tarihsel süreç içerisinde farklı kanunlarla birçok kez düzenlenme fırsatı bulan il özel idareleri, bazı dönemlerde yetki ve görev alanları oldukça geniş olsa da zaman içinde bu durumunu koruyamadığı ve eskiye oranla önemini yitirdiği söylenebilir. Bunun ortaya çıkmasında birçok etkenin söz konusu olduğu ifade edilebilir. Bu etkenler arasında;

- ✓ İl özel idarelerinin yetki ve sorumluluk alanlarının tam olarak belli olmaması,
- ✓ İl özel idarelerinin görevleriyle orantılı mali kaynak bulmakta zorluk çekmesi,
- ✓ İl özel idarelerinde nitelikli personellerin görev almaması,
- ✓ İl özel idareleri karar organının seçimler sonucunda oluşması ve il genel meclisi üyelerinin belirli bir eğitim, bilgi düzeyinde olmaması,
- ✓ İl özel idarelerine siyasal partilerin belediyelere gösterdikleri gibi yeterli ilgi ve önemi göstermemeleri,
- ✓ Seçim beyannamelerinde Türkiye'nin en önde gelen siyasal partilerinin seçimleri kazanmaları halinde gerçekleştirecekleri icraat ve kamu politikaları arasında il özel idarelerine yer vermemeleri,
- ✓ Halkın il özel idareleriyle ilgili yeterli bilgi ve düşünceye sahip olmaması sonucu siyasal partilere baskı yapmaması,
- ✓ 6360 sayılı kanunla birlikte Türkiye'nin otuz (30) büyükşehirinde il özel idarelerinin kaldırılması,
- ✓ İl özel idarelerinin karar organı yerel halkın temsilcileri ile belirlense de, yürütme organını atamayla gelen valinin temsil etmesi nedeniyle merkez ve yerel yönetim arasındaki mücadele,

- ✓ İl özel idareleri tarafından gerçekleştirilen bazı hizmetlerin bakanlık ya da merkezi idare kuruluşları tarafından yapıldığı algısı,
- ✓ Uygulamada olan kanuni düzenlemelerin il özel idarelerinin etkinliğini ve verimliliğini sağlayacak hususları içermemesi ifade edilebilir.

2014, 2019 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilen son üç yerel seçimde Ak Parti, CHP, MHP, HDP/DEM isimli siyasi partilerin yerel seçim beyannameleri/bildirgeleri incelendiğinde genel olarak yerel seçim dönemlerinde özel olarak da yerel seçim beyannamelerinde il özel idarelerine yeterince yer ayırmamalarının sebepleri olarak yukarıda ifade edilen hususlar ileri sürülebilir.

Türkiye’de 2014, 2019 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilen yerel seçimler öncesinde Türk siyaseti hayatında son dönemlerde etkili siyasal partilerden Ak Parti, CHP, MHP ve HDP/DEM partilerinin yerel seçim beyannameleri/bildirgeleri incelenmiştir. Bu siyasi partilerin yerel seçim beyannamelerinde yerel yönetimler ve belediye ifadelerine sıklıkla rastlanmakta; ancak il düzeyinde önemli görev ve sorumluluklar üstlenen il özel idarelerinin az yer bulduğu ya da bazı siyasi partilerin bazı yıllardaki seçim beyannamelerinde hiç yer vermediği görülmektedir. Bu siyasi partiler arasında sadece Ak Parti’nin seçim beyannamesinde (2014 ve 2024) il özel idaresi ifadesine rastlanmaktayken, CHP’nin yerel seçim beyannamelerinde sadece 2014 yerel seçimlerinde direkt olarak il özel idare ifadesinin yer aldığı görülmektedir. MHP ve HDP/DEM partilerinin 2014, 2019 ve 2024 yerel seçimleriyle ilgili ulaşılan beyannamelerinde il özel idarelerine yönelik hiçbir ifade direkt olarak yer almamaktadır.

Yapılan son üç yerel seçimde de Türkiye’de etkili bu siyasi partilerin seçim beyannamelerinde belediyelere yönelik ifadelerin olmasına rağmen il özel idarelerine yeterince yer verilmemesi, halkın olduğu kadar siyasi partilerin de bu yerel yönetim birimlerini dikkate almadığını göstermektedir. Büyükşehir belediyesi bulunmayan illerde il düzeyindeki birçok kamusal hizmetin yerine getirilmesinden sorumlu olan il özel idarelerine siyasi partilerin yeteri kadar önem vermemesi düşündürücüdür. İl özel idarelerine siyasi partilerin yeteri kadar önem vermemelerinin nedenleri arasında nüfusun çoğunluğunun yaşadığı büyükşehirlerde il özel idarelerinin bulunmaması nedeniyle belediye seçimlerinin kazanılmak istenmesi ve 6360 sayılı kanun çerçevesinde yapılan düzenlemeler yer almaktadır. 6360 sayılı kanunla birlikte Türkiye’de otuz(30) büyük ilde il özel idarelerin kaldırılması sonucu il düzeyinde gerçekleştirilecek proje gibi işlemlerin valiliğe bağlı olarak oluşturulan “Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarına” devredilmesi, yerel yönetimlerin etkinlik alanını ve işlevini sınırlandırırken merkeziyetçiliğin ise artmasını tetiklemektedir.

Yerel yönetimlerin sorumluluk alanlarındaki kamusal hizmetleri halka ulaştırmada ve halkın ihtiyaçlarını karşılamada görev alanı ve çeşitliliği bakımından önde gelen yerel yönetimlerden il özel idarelerin belediyeler gibi siyasi partiler tarafından dikkate alınan ve seçim beyannamelerinde önemli oranda yer verilen bir yerel yönetim birimi olması için yapılması gerekenler arasında;

- ✓ İl özel idaresi kanunu ile ilgili yeni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,
- ✓ Yetki ve görevlerin net bir şekilde belirlenmesi,
- ✓ Görev ve sorumluluklara paralel olarak orantılı maddi imkânların sağlanması,
- ✓ İdari yapıda değişikliğe gidilerek il özel idarenin başında merkezi idarenin atadığı kişinin değil, yöre halkının oylarıyla seçilecek kişinin bulunması,

- ✓ Halkın bu yerel yönetim birimine karşı bilgi sahibi olmasının sağlanması,
- ✓ Büyükşehir belediyelerinin olduğu yerlerde il özel idarelerinin tekrar oluşturulması ve yapacağı işler dışında kendi kaynaklarını kullanmaması,
- ✓ Kariyer elde edilebilecek pozisyonların bulunması,
- ✓ Bürokrasi ve siyaset kurumuna etkinliğinin daha fazla olmasını sağlayacak faktörlerin dâhil edilmesi,
- ✓ Merkezi idare ve yerel idare ayrımının net bir şekilde yapılması sağlanarak yetki ve görevlerde karışıklıklara neden olacak etkenlere yer verilmemesi bulunmaktadır.

Yukarıda ifade edilen hususların gerçekleşmesi halinde il özel idareleri siyasi partiler ve bürokratlar için öncelik verilen ve yönetilmek istenen bir birim olacağı, halkın gözünde de kamusal hizmetlerin görülmesinde etkinliği ve etkililiği olan bir yerel yönetim durumuna geleceği ifade edilebilir. Türkiye'nin idari yapısı bu şekilde merkezileşme eğilimini devam ettirirse yerel yönetimlerin etki alanının daralacağını, maddi açılardan da desteklenmemesi sonucunda iş yapamaz hale geleceği söylenebilir. 2012 yılında çıkarılan büyükşehir yasası sonucunda Türkiye'deki otuz (30) büyük ilde kaldırılan yetki, görev ve personelleri diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla paylaşılan il özel idarelerinin kalan elli bir (51) ilin nüfuslarının artmasına paralel olarak aynı durumla yine karşılaşacağı iddia edilebilir. İdari ve mali açılardan tam olarak özerk olma durumunu yaşayamayan ve merkezin etkisini her daim hisseden, halk tarafından ve siyasi partiler tarafından tam anlamıyla dikkate alınmayan bu yerel yönetim biriminin bu şekilde devam edilirse etkinliğini daha da kaybedeceği belirtilebilir. Dolayısıyla il özel idarelerinin önümüzdeki zaman diliminde etkinlik sağlama, siyasi partiler tarafından dikkate alınma ve halkın önem verdiği bir yerel yönetim birimi olması durumunun oldukça zor olduğunu söylemek mümkündür.

1982 Anayasa'sında yerel yönetimler arasında zikredilen il özel idarelerin yukarıda ifade edilen çeşitli etkenlere bağlı olarak hak ettiği konumu elde edemediği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında;

- ✓ Her ne kadar Anayasada yerel yönetim kuruluşu olarak zikredilse de makamın temsilinin merkezden atanan vali tarafından sağlanması,
- ✓ Yerel yönetim mi merkezi kuruluş mu olduğu konusunun uygulamada sorun oluşturması,
- ✓ Bütçe ve mali olanaklarının sınırlı olması,
- ✓ Gerçekleştirdiği işlerin kendi hanesine değil ilgili ve ilişkili diğer kamu kurumlarına yazılması,
- ✓ Nitelikli fazla personeli olmadığı gibi kariyer yapma olanaklarından da yoksun olması, Türkiye'de son büyükşehir kanunu düzenlemesiyle 30 büyük ilde il özel idarelerinin kaldırılması,
- ✓ Karar organı olan il genel meclisine eğitim, nitelik ve liyakatten ziyade partisel bağlılığı olan kişilerin seçilmesi,
- ✓ 750.000 ve üzeri nüfusa sahip olan illerde il özel idarelerin kaldırılıyor olmasının önümüzdeki zaman diliminde daha birçok ilde de kaldırılacağını düşündürüyor olması,
- ✓ Gelir kaynağı ve bütçe olanaklarının belediyeler gibi olmaması sebebiyle siyasi partilerin ilgisini cezbetmemesi,

- ✓ İl özel idarelerine valinin başkanlık etmesi nedeniyle siyasi partiler tarafından merkezi idare kuruluşu gibi algılanması,
- ✓ İl özel idarelerinin tanıtımının ve reklamının yapılmaması nedeniyle tanınırlık oranının az olması gibi faktörler yer almaktadır.

İl özel idareleri ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar arasında Hakyemez (1998), Güler ve Önder (2021), Çiftelipınar (2006), Karakaya (2024), Gözübüyük (1969) gibi kişilerin çalışmaları da bulunmaktadır. Ancak yapılan çalışmalarda il özel idarelerinin daha çok özellikleri, işlevleri, organları, görevleri, süreç içerisindeki geleceğine yönelik durumlardan bahsedilmiş ancak siyasi partiler tarafından ne denli dikkate alınıp alınmadıkları ile ilgili hususlara değinilmemiştir. Bu çalışma siyasi partilerin genel seçimlerde iktidara gelebilmek için özellikle seçim dönemlerinde yoğun çaba içerisinde oldukları, seçim beyannamelerini de halkın tercihlerini kendi siyasi parti ve adaylarından yana kullanmalarını sağlayacak şekilde nasıl hazırlamaktaysa yerel seçimlerde yerelde iktidara gelebilmek için nasıl bir çaba içerisinde olduklarını il özel idareleri üzerinden ifade etmektedir. Bu zamana kadar özellikle yerel yönetimlerle ilgili çok sayıda bilimsel yayın hazırlanmışsa da, yerelde hizmet alanı itibarıyla oldukça geniş bir alanda etkili olan il özel idareleriyle ilgili bu sayı asgari düzeydedir. Bu çalışma il özel idarelerinin mevcut ve gelecekteki durumu ile ilgili bilgiler vermesinin yanı sıra Türkiye’de son dönemde etkili siyasi partilerin seçim bildirgelerinde (beyannamelerinde) nasıl ele alındığı ve ne denli önem verilme durumunu da göstermektedir. Sonuç olarak çalışmanın bu alanda literatüre katkı sağlayacağı ve önemli bir boşluğu da dolduracağı düşünülmektedir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Plagiarism Checks	Yes - Ithenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

- Adalet ve Kalkınma Partisi, (2014). 2014 yerel seçim beyannamesi. Erişim adresi: <https://www.akparti.org.tr/media/272121/30-mart-2014-yerel-secim-beyannamesi.pdf>.
- Adalet ve Kalkınma Partisi, (2019). 2019 yerel seçim manifestosu. Erişim adresi: https://www.akparti.org.tr/media/279203/manifesto_28ocak2019_17-29.pdf.
- Adalet ve Kalkınma Partisi, (2024). 2024 yerel seçimleri beyannamesi. Erişim adresi: <https://www.akparti.org.tr/media/0iphdfqk/2024-yerel-seçimleri-seçim-beyannamesi.pdf>.
- Aytaç, F. (1978). *Açıklamalı özel idare mevzuatı*. Ankara: Doruk Matbaacılık.
- Bozlağan, R. ve Demirkaya, Y. (2008). *Türkiye’de yerel yönetimler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Caulfield, J. (2006). Local Government Reform in China: A Rational Actor Perspective. *International Review of Administrative Sciences*, 72(2), 253-267.
- Cumhuriyet Halk Partisi, (2019). 2019 yerel seçim bildirgesi. Erişim adresi: <https://chp.org.tr/yayin/2019-secim-bildirgesi/Open>.
- Cumhuriyet Halk Partisi, (2024). 2024 yerel seçim bildirgesi. Erişim adresi: <https://chp.org.tr/yayin/2024-yerel-secim-bildirgesi/Open>.
- Cataloluk, C. (2014). Yerel Hizmetlerin Fiyatlandırılmasında Etkinlik ve Sorunlar (Teorik Bir Çalışma). *İnsan ve toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 870-889. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92807>.
- Çetin, S. (2009). Yerel yönetim birimi olarak Türkiye’de il özel idareleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 249-258. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55584>.
- Çetin, Z. Ö. (2015). Türkiye’de il özel idaresi sisteminin dönüşümü ve 6360 sayılı kanunun dönüşüme etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 247-266. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194143>.
- Çiçek, Y. (2014). Geçmişten günümüze Türkiye’de yerel yönetimler. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 53-64. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107774>.
- Çiftçınar, R. (2006). Yeni il özel idaresi yasasına eleştirel bir bakış. *Yasama Dergisi*, 2, 123-124. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1121582>.
- Çoker, Z. (1987). "İl özel idareleri nasıl geliştirilir?". *Amme İdaresi Dergisi*, 20(3), 13-18. https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/documents/article/1/20/3/2_coker.pdf.
- Doğan, K. C. (2023). Yerel yönetimlerde reform ve Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunlarına çözüm önerileri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 65-74. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2882018>.
- Dönmez, M. (2009). *İl genel meclisi üyesinin el kitabı*. Ankara: Mahalli İdareler Derneği Yayını.
- Erhan, G. (2007). *İl Özel İdarelerinde Yeniden Yapılanma ve İl Özel İdarelerinin Mahalli İdare İçindeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi.

(Erişim adresi: file:///C:/Users/VICTUS/ Downloads/208680%20(1).pdf)

Gözübüyük, A. Ş. (1969). "İl özel idarelerinde yeniden düzenleme". *Amme İdaresi Dergisi*, 2(1), 24-36. Erişim adresi: https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/documents/article/1/2/1/2_gozubuyuk.pdf.

Güler, B. A. (2001). "Yerel yönetimlerde reform sorunu". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 10(3), 7-12. Erişim adresi: https://cy.hacibayram.edu.tr/documents/article/3/10/3/1_guler.pdf.

Güler, E. ve Önder, Ö. (2021). İl özel idarelerinin yerel yönetim sistemindeki yeri ve geleceği üzerine bir alan çalışması: Bartın il özel idaresi örneği. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 327-344. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1555579>.

Günaydın, G. (2014). *CHP yerel seçim bildirgesinin esasları*. Erişim adresi: <https://www.sosyaldemokratdergi.org/gokhan-gunaydin-chp-yerel-secim-bildirgesinin-esaslari/>.

Günal, B. (1993). *Açıklamalı il özel idaresi mevzuatı (İl özel idaresi hakkında uygulamalı bilgiler)*. Antalya: Nabu Sahaf Kitabevi.

Hakyemez, Y. Ş. (1998). "İl özel idarelerinin işlevi, organları, rolleri. *Sayıştay Dergisi*, 31, 169-183. Erişim adresi: https://www.sayistay.gov.tr/files/4285_der31m15.pdf.

Halkların Demokratik Partisi, (2014). 2014 yerel seçim beyannamesi. Erişim adresi: <https://www.hdp.org.tr/tr/yerel-secim-bildirgesi/5425/>.

Halkların Demokratik Partisi, (2019). 2019 yerel yönetimler seçim bildirgesi. Erişim adresi: <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/YerelBildirge2019-Turkce.pdf>.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi, (2024). 2024 yerel seçim beyannamesi. Erişim adresi: <https://drive.google.com/file/d/1cb1nw0nt41hyVw49F0cvgikyIYrIN-0g/view?pli=1>.

Harman, E. (2006). *5302 sayılı il özel idaresi kanunu uyarınca Türkiye’de il özel idaresi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

İnal, M. (2008). *Açıklamalı 5302 sayılı il özel idaresi kanunu el kitabı*. Ankara: Muhasebat Kontrolörleri Derneği Yayınları.

İzci, F. ve Turan, M. (2013). "Türkiye’de büyükşehir belediye sistemi ve 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediye sisteminde meydana gelen değişimler: Van örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (1), 117-152. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194341>.

Karakaya, O. (2024). İl özel idarelerinin "özel"liği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3080284>.

Kartal, N. (2010). İl özel idarelerinin yeniden yapılandırılması: Uygulama aşaması üzerine bir çözümleme (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Erişim adresi: file:///C:/Users/VICTUS/ Downloads/249342.pdf).

Kaya, S. (2011). İl özel idarelerinin değişimi ve dönüşümü: İstanbul il özel idare örneği.

Sayıştay Denetçileri Derneği Dış Denetim Dergisi, 27-38. Erişim adresi: <https://silo.tips/download/l-zel-darelernn-dem-ve-dnm-stambul-l-zel-dare-rne>.

Keleş, R. (2000). *Yerinden yönetim ve siyaset*. İzmir: Cem Yayınevi.

Koçak, S. ve Kavsara, V. (2012). 5302 sayılı kanun sonrasında il özel idarelerinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(20), 68-69. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46286>.

Milliyetçi Hareket Partisi, (2024). Erişim adresi: https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/5218/mhp/2024_e_Dogru_Diyar_Diyar_Anadolu_Istikrar_ve_Hizmet_Icin_Uyumlu_Yonetimle_Umutlu_Gelecek_Mahalli_Idareler_Secim_Kampanyasi_Gors.html.

Nalbant, A. (1997). *Üniter devlet (Bölgeselleşmeden küreselleşmeye)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Oktay, T. (2010). *Yerel yönetim reformu sonrasında il özel idareleri*. İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

Ortaylı, İ. (2012). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.

Ökmen, M. ve Parlak, B. (2010). *Kuramdan uygulamaya yerel yönetimler (İlkeler, yaklaşımlar ve mevzuatlar)*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

Özkaral, M. ve Yaşar, B. (2019). Büyükşehir belediyeleri ve sosyal hizmet: Kocaeli büyükşehir belediyesi üzerine bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 1931-1948. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/820460>.

Sezer, Ö. ve Vural, T. (2010). Kamu hizmetlerinin sunumunda devletin değişen rolü ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yetki ve görev paylaşımı. *Maliye Dergisi*, 159, 203-219. Erişim adresi: <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/ÖzcanSEZER.pdf>.

Tamer, M. (2009). *Açıklamalı-yorumlu-içtihatlı il özel idareleri*. İzmir: Mustafa Tamer Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Toprak, Z. (2006). *Yerel yönetimler*. Ankara: Nobel Yayınları.

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2010). *Mahalli idareler: Teori-uygulama-maliye*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Urhan, V. F. (2008). Türkiye’de yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması. *Sayıştay Dergisi*, 70, 85-102. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1713684>.

Uryan, B. (2002). Toplam kalite yönetimi. *Mevzuat Dergisi*, 55, 1-37. Erişim adresi: <https://www.mevzuatdergisi.com/2002/07a/02.htm>.

Varcan, N., Taraktaş, A. ve Hacıköylü, C. (2013). *Yerel yönetimler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Wollmann, H. (2008). *Changes, ruptures and continuities in European local government system: Between government and governance*. Local government reforms in countries in transition, F. Lazin, M. Evans, V. Hoffmann-Martinot, H. Wollmann, (ed.), 15-38, Lexington Books, Lanham MD.

Yalçındağ, S. (1977). *İlçe özel yönetimi*. Ankara: TODAİE Yayını.

Zengin, O. (2014). Büyükşehir belediyesi sisteminin dönüşümü: Son on yılın değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 72(2), 91-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398160>.

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, (2005). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5302.pdf>.